

6. KÖNYV



LA király másnapra tervezte a bírói döntést: Kallirhoé Khaireasz vagy Dionüsziosz hitvese legyen. Babülón-szerte mindenki izgatottan várakozott, az emberek otthonukban s a szűk utcákon összefutva másról se suttoztak:

– Holnap lesz Kallirhoé esküvője. Vajon ki lesz a szerencsés vőlegény?

Kettészakadt a város, s a Khaireasz-pártiak ekképpen kardoskodtak:

– Ő volt az első férj, szüzlányként vette feleségül, s szerették egymást. Atyja adta hozzá, s hazája temette el. Nem szakított hitvesével, és őt sem hagyta el Kallirhoé. Dionüsziosz nem nőül vette, hanem megváltotta. Kalózok adták el neki, csak hogy szabad nő ne lehet áruba bocsátani.

A Dionüsziosz-tábor így szállt szembe:

– Amikor életveszélyben volt, ő váltotta ki a latrok kezéből, s megmeneküléséért egy talentumot fizetett. Így először kiszabadította, azután feleségül vette. Khaireasz elvette, majd agyonüjtötte. Kallirhoé nem



6. KÖNYV ∞

felejtheti el e náaszt. De ami kiváltiképpen Dionüsziosz győzelme mellett szól, az a gyermekük.

Ekként a férfiak. Az asszonyok szónoklatok helyett tanácsot adtak, mintha köztük lenne Kallirhoé:

– Ne feledd első férjed! Válaszd azt, ki elsőként szeretett, a honfitársadat, hogy újra találkozhass atyáddal. Ha nem így cselekszel, idegen földön fogsz élni, örökös számkivetésben.

A többiek imígyen:

– Ne gyilkosodat válaszd, hanem jótevődöt, s mentődöt! Mi lesz, ha Khaireasz ismét haragra kel? Újabb sír? Ne áruld el fiadat! Tiszteld gyermeked apját! Ilyen szóbeszéddek keringtek mindenütt, teljességgel úgy tűnt, Babülón törvénytöréské változott. Beköszöntött a per előtti utolsó éjjel. A királyi pár szobájában feküdt, más-más gondolatokat forgatván fejükben. A királynő azt kívánta, mihamarabb keljen föl a nap, hogy mentesüljön a rábízott letétől, ami egyre nyomasztóbb teherként nehezedett rá. Zavarta Kallirhoé szépsége, mely közelről az övével vetekedett.

Azonfelül rossz sejtelmek voltak a király gyakori látogatásai és túlzott figyelmessége miatt. Korábban alig-alig jött a női lakosztályba, de mióta Kallirhoét vendégül látja, lépten-nyomon fölkeresi. Azt is észrevette, miközben a király vele beszélget, titkon Kallirhoét figyelni, lopva pillantásait keresi, s szeme önkéntlenül is minduntalan a lányra téved. Ennélfogva Sztateira örömmel várta a hajnalt, de nem úgy a király, aki azon az éjszakán egy pillanatra sem hunyta

∞ 146



„titkon Kallirhoét figyelni... s szeme önkéntlenül is minduntalan a lányra téved.”

le a szemét: „oldalt is feküdt olykor, s olykor meg a hátán, olykor az orcáján”,²⁸ s gondolataiba merülve így szólt:

– Elérkezett a per napja. Mennyire ostoba voltam, amikor ily csekély szünetet rendeltem el. Mihez kezdünk holnap? Kallirhoé Milétozba vagy Szürakúzába távozik. Boldogtalan szemeim, már csak egy órátok van, hogy e mesés látványban gyönyörködhessetek. Azután egyik szolgálómnak nálam is jobb sora lesz. Fontold meg, lelkem, mi a teendő! Csak magadra számíthatsz! Nincs más tanácsadód. Habár a szerelmes egyetlen tanácsosa Erósz. De mindenekelőtt magadnak adj választ! Ki vagy te Kallirhoénak? Szerelmese vagy bíróját? Ne áltasd magad! Nem vallod be, de rabul ejtette szívedet. Bebizonyosodik majd, amikor nem látod többé. Miért szomorítanád magad? Ósatyád, a Nap neked választotta ezt a teremtést, a legszebbet, kit a Földön talált. S te elutasítod az isten ajándékát? Gondom lesz Khaireaszra és Dionüszioszra, névtelen szolgálómra, döntést hozok hitvesük ügyében, hogy én, a Nagy Király vén kerítő legyek! Mindenki tudja már, hogy fölállaltam a bírói tisztet, jóllehet legfőképpen Szta-teira előtt szégyellem magam. Ne verd dobra szerelmedet, de a pernek se vess véget! Érd be azzal, ha láthatod Kallirhoét, s napold el a bírói végzést! Ezt bármelyik bíró megteheti.

²⁸ Homérosz: *Íliász*. XXIV. 10–11. (Devecseri Gábor fordítása.)

I. Amint fölkel a nap, a szolgák előkészítették a királyi törvényszéket. Az emberek a palota előtt gyülekeztek, lélegzet-visszafojtva várokozott Babülön. Amiképpen az olümpiai játékokon kísérettel érkeznek az atléták a stadionba, úgy közeledtek a per főszereplői is. Dionüszioszt a perza nemesek követték, Khaireaszt a nép. Nem akart szünni az imák és kiáltások morajlása, ahogy mindkettőjüket buzdították, és jó szerencsét kívántak nekik:

– Te vagy a jobb! Te fogsz győzni!

A díj nem olajkoszorú, sem alma, sem fenyőkoszorú, hanem a legcsodásabb szépség volt, melyért az istenek is joggal kelhettek volna versenyre. A király hívatva Artaxatészt, leghatalmasabb főemberét, és így szólt:

– A fölséges istenek megjelentek álmomban, s azt kérik, mutassunk be áldozatot. Így kegyes kötelességet kell előbb teljesítenem. Tedd közhírré: Ázsia harminc napon át tartó ünnepet ül, s ezalatt a közügyeket és a pereket függeszték fel mindenütt!

Az eunuch alighogy közléte a rendeletet, nyomban áldozók és koszorút vivők jelentek meg mindenhol. Énekszó csendült fel, fuvola és pásztorsíp hangja szólt. A kapuk tömjéntől illatoztak, s minden utcán lakomát ültek, „áldozatillat szállt, égig kanyarogva a füsttel”.²⁹ A király fényűző áldozatot ajánlott föl az ol-tárokon Erósznak, azután Aphroditéhez fohászzkodott,

²⁹ Homérosz: *Íliász*. I. 317. (Devecseri Gábor fordítása.)

hogy emeljen érte szót fiánál. Miközben mindenki ünnepelt, hármán búsongiak csupán: Kallirhoé, Dionüsziosz, s a legkeservesebben Khaireasz. Kallirhoé a királyi palotában mindenki szeme láttára nem eresztette bűnük a fejét, csak titokban sóhajtozott, és magában halkán átkozta az ünnepet. Dionüsziosz magát korholta, amiért elhagyta Miléosz. Így szólt:

– Nyomorult, viseld balsorsodat, melyet magadnak szerezél. Te tehetsz mindenről. Kallirhoé a tiéd lehetett volna, akkor is, ha Khaireasz él. Miléosz ura te vagy, s ha úgy parancsolod, nem adták volna át a levelet Kallirhoénak. Ki vette volna észre? Ki kereste volna föl hitvesed? Te jöttél, s az ellenség karjaiba vetted magad. De ezt tetted lelked legdrágább kincsével is! E pillanatban ezért ostromolnak mindenfelől. Te oktalán, azt gondolod, Khaireasz az ellenfeled? A királyt tetted vetélytársaddá. Már álmokat lát urad is, s az istenek, kiknek nap mint nap áldoz, ünnepet kérnek tőle. Micsoda gyalázat! Késlelteti a pert, miközben udvarában tartja más hitvesét, s azt állítja magáról, hogy ő bíró.

Mialatt Dionüsziosz így méltatlankodott, Khaireasz egy falatot sem vett magához: nem kívánt már élni sem. Amikor Polükharmosz próbálta menteni az éhhaláltól, így felelt:

– Legádázabb ellenségem te vagy, ki barát képében lépsz föl. Órködsz gyötrelmem felett, s örömmel nézed, amint szenvedek. Ha igaz barát lennél, nem irigyelnéd, hogy gonosz szellem uralma alól szabadulha-

tok. Hány kedvező alkalmat semmisítettél meg? Bár csak eltemettek volna Szürakúzában Kallirhoéval. Akkor is utamat álltad, mikor meg akartam halni, s szépséges útitárstól fosztottál meg. Talán nem menekült volna el a sírból: holttestemet bizonynyal nem hagyta volna el. Ha másként esett volna, akkor is holtan vehetnék, s elkerültem volna a szolgaságot, a rablóbandát, a bilincseket s a királyt, aki miatt a kereszthalálnál is nagyobb kínokat kell kiállnom. Bár kialakult volna életem, mielőtt Kallirhoé új házassága köttetett: Ismét üdvös alkalmat törtél ketté: a per után éhen halhattam volna. Láttam Kallirhoét, de nem mentem oda, s meg se csókoltam. Valószínűtlen s hihetetlen eset: törvényszéken döntik el, hogy Khaireasz Kallirhoé férje-e. Valamely irigy istenség nem engedi azt sem, hogy befejeződjék e per. Ébren is, álmomban is gyűlölnék engem az istenek.

Ekképpen szólt, s kardja után nyúlt, Polükharmosz fogta vissza kezét, és szorosan megkötözve őrizte társát.

III.

A király az eunuchot hívatta, legbizalmasabb emberét, de eleinte előtte is zavarban volt. Artaxatész figyelmét nem kerülte el, ahogy lángba borul az arca és szólni óhajt, ezért megkérdezte:

– Uram, mit titkolsz szolgád előtt, ki jóindulatú

hozzád, s ha kell, hallgatni is tud? Mily borzalom történt? Attól tartok, valamiféle merénylet.

– Bizony merénylet – mondta a király. – És igen veszedelmes, mert nem emberektől, hanem egy istentől ered. Korábban hallottam történetekben s versekben, ki Erósz: minden istennél nagyobb ő, még Zeusz is markában tudja tartani. Nem hittem, hogy bárki erősebb lehet nálam, de ez az isten igen. Erósz hatalmas úr, ki porrá zúzta lelkemet. Fáj bevallani, de valóságos gal foglya lettem.

Miközben ezt mondta, szeme könnyekkel telt meg, s hangja elcsuklott. Hallgatott, s Artaxatész nyomban megértette, milyen sérülés érte. Korábban is gyanakodott, észre is vette már a lobogó tüzet. Nem volt kétsége afelől, hogy Kallirhoé jelenlétében másba nem szethetett bele, de úgy tett, mintha semmit sem sejtene, s így szólt:

– Uram, milyen szépség ígézte meg lelkedet, mikor minden, ami csodálatra méltó, lábaid előtt hever: arany, ezüst, ruhák, lovak, városok, népek? Tíéd ezernyi gyönyörű nő, de mind között a legtüneményesebb Sztateira, kibem egyedül te lelheted örömöd. Hatalmad véget vethet e szerelemnek, kivéve, ha istennő szállt az égből közénk vagy új Thetisz bújít elő a tengerből. Am úgy vélem, az istenek is méltán vágnának társaságotra.

Ekképpen felelt a király:

– Lehet, igaz, amit mondasz: ez a nő egy istennő – szépsége nem emberi, annyi bizonyos. Nem ismeri be,

hanem azt színleli, hogy szüraküzabeli görög, de ez is csak az ármány jele. Nem kíván lelepleződni azzal, hogy egyik városunkat nevezi meg, hanem történetét Iónián, s a nagy tengeren túlra helyezi. A pert használta ürügyként, hogy hozzám jöhessen, s ezt a színjátékot is ő rendezte. De miután láttad Kallirhoét, nem érttem, hogy mered Sztateirát a legszebbnek nevezni? Ki kell találni, hogy szabaduljak a bajtól! Indulj, s keress gyógyírt, ahol csak tudsz!

– Királyom, a görögök és a perzsák már fölfedezték, ami után kutatsz! – mondta. – Erósznak nincs más elenszere, mint az, akit szeretsz. A jóslat is így énekl, „aki megsebesít, az meg is gyógyít”.

A király meglepetten így felelt:

– Ne mérészed azt tanácsolni, hogy más asszonyát hódítsam el! Ismerem a törvényeket, melyeket magam alkottam, s az igazságot, amit mindenkor gyakorlok. Ne vádolj azzal, hogy nem tudok uralkodni vágyaim fölött. Annyira azért nem vagyok Erósz rabja.

Artaxatész félt, elhamarkodta tanácsait, s azon nyomban dicséretre fordította a szót:

– Nemes gondolat, ó, király! Ne alkalmazd magadra ugyanazt a gyógymódot, mint más földi halandók, hanem jobbat és királyibbat: harcolj vágyaid ellen! Uram, te magad egy istent is túlszárnyalsz. Kényeztesd lelked minden jóval! Különösen vadászatokban telik örömed. Tudom, boldogan töltöd a napot étlen-szomjan, s kellemesebb vadúzással elütni az időt, mint a palotában maradni a tűz közelében.

IV. Ez elnyerte a király tetszését, és rövestompás vadászatot hirdettek. A legkiválóbb perzsák és a hadsereg színe-java teljes harci díszben lovagolt ki. Mindannyiójukat érdemes volt megtekinteni, de közülük is leginkább a királyt. Párját ritkító, óriási niseai lovon ült, mely aranyzablával, arany fejdíszekkel, homlokpáncéllal és szügyverettel volt ékesítve. Ő maga babülóniai szövetből szabott, tírjai bíborral festett ruhát viselt, és homlokán jácint-színű tiara ragyogott. Aranykarddal volt felövezve, két dárdát tartott a kezében, tegez és íj lógott a vállán, melyek kínai mesterek legmivesebb munkái voltak. Tekintélyparancsolóan ült. Erősz sajátja a pompaszereget, s Kallirhoé előtt tiszteletreméltónak kívánt látszani. Miközben vonult át a városon, körbe-körbe tekingetett, vajon Kallirhoé szemmel tartja-e a díszes menetet. A hegyek hamarosan megteltek kiabálással, futkosással, ugató kutyákkal, nyerítő lovakkal, s vadúzással. A hajsza s a láрма lenyűgözte volna Erősz is. Gyönyör keveredett harci zajjal, öröm félelemmel, s vérpezsdítő volt a veszély. De a király nem látta a lovakat, hiába vágatott el mellette annyi lovas, sem a vadat, melyet oly sokan üldöztek, a kutyákat sem hallotta, hiába csaholt annyi, az emberekről sem volt tudomása, bár torkuk szakadtából ordibáltak. Egyedül Kallirhoé lebegett előtte, ki távol volt, s az ő hangját hallotta, noha egy szót sem szólt. Erősz a vadászatra is elkísérte. Diadalkedvelő isten ő, s zokon vette, hogy a király szembeszegült, s nagy terveket szó ellene – ami-

képpen ő gondolta, célravezetőket –, így aztán saját mesterkedését ellene fordította, és épp a gyógymódot használta, hogy fölgüyítsa szívét. Belépett a gondolataiba, s így duruzsolt fülébe:

– Mily csodás lenne, ha itt megpillanthatnád Kallirhoét, amint térdig fellibben ruhája, karja meztelen, arca kipirult, s hullámszik kebele. Valóban „mint nyilas Artemisz úrnó jár a hegyek meredélyén, járja a hosszugerincű Téügetoszt s Erümanthoszt, hol vadkanra, szökő szarvasra vadászik örömmel”³⁰.

Amíg a király így festette le, s képzelte el magában Kallirhoé alakját, lelkében lángra lobbant a parázs^{***31}.

Még végére sem ért a szónak, amikor Artaxatész így szakította félbe:

– Uram, elfelejtetted, mi történt. Kallirhoénak nincs férje, s a per, melyben férje felől határozni kell, föl van függesztve. Emlékezz rá, akit szeretsz, özvegy. Ne félj attól, hogy megszeged a törvényeket, ne tarts a házasságtöréstől se: mielőtt a hűlenkedő vétkezik, férjnek is kell lennie, aki kárt vállalhat.

A királynak kedvére való volt a tanács, mert hát egyezett vágyaival. Átölelte főemberét, megcsókolta, és ekképpen szólt:

– Méltán becsüllek mindenkinél többre téged. Igen nagy jóindulattal viseltetsz irántam, és mindig jóságos védelmezőm voltál. Menj, s vezesd hozzám Kallirhoét!

³⁰ Homérosz: *Odüsszeia*. VI. 102–104. (Devecseri Gábor fordítása.)

³¹ Lakúna.

Két kérésem van: ne akarata ellenére, s ne nyíltan cselekedj! Azt kívánom, titokban győzd meg!

Nyomban megadták a jelt, mely véget vetett a vadászatnak, s visszafordultak mindannyian. A király nagy reményektől fűtve lovagolt a palotába, úgy ujjongott, mintha a legnemesebb vadat ejtette volna el. Artaxatész is elégedett volt, azt gondolta, nagy szolgálatot tett urának, és innen fogva ő irányít az udvarban. Remélte, mindketten hálásak lesznek neki, de különösképpen Kallirhoé. Mint perzsa főember s keleti alattvaló könnyűnek ítélte a feladatot. Nem ismerte még a fennkölt görög szellemet, és még kevésbé a tiszta s hűséges Kallirhoé büszke természetét.

Várt a kellő alkalomra, s abban a pillanatban, midőn egyedül maradt a nő, odament hozzá, és így szólította meg:

– Ó, asszony, jó hírek kincseskamráját tárom fel előtted. Emlékezz később jótetteimre! Azt hiszem, roppant hálás leszel nekem.

Nagy örömmel hallgatta szavait Kallirhoé. Az ember hajlamos azt remélni, amire vágyik. Kallirhoé is hirtelen úgy vélte, visszajuttatták Khaireasznak, s mert mindennél jobban kívánta ezt hallani, megígérte az eunuchnak, viszonzza a jó híreket. Újra fölve a beszéd fonalát, így folytatta:

– Asszony, isteni szépséggel áldott meg a sors,

melyből nagy és tisztességes gyümölcsöt nem arattál. Mesz-sze földön híres, s ünnepeket neved, mely eddig nem talált sem hozzád méltó férjet, sem szeretőt, hanem egy szegény szigetlakót, s a király szolgáját vetette utadba. Milyen ragyogó kincssel ajándékoztak meg? Mely termékeny vidék a tiéd? Mely díszes ékszer? Milyen városok fölött uralkodsz? Hány szolgáló térdel lábaid előtt? Még a babülóniai asszonyok szolgálóleányai is városabbak tenálad. Ám nem felejtkeztek el rólad az istenek, van rád gondjuk. E célból vezettek Babülónba, s a perben alkalmat adtak, hogy megpillanthasson a Nagy Király. Fogadd az első jó hírt: örömmel tekintett rád a király. Emlékeztetem rád uramat, és dicsérek előtte.

Ezt fűzte hozzá, hisz minden szolgáló így tesz, amikor uráról beszél, magát is ajánlja, mintegy remélve, a találkozás neki is hasznára válik. Szavai kardként hasítottak Kallirhoé szívébe, de úgy tett, mintha semmit sem értene, s így szólott:

– Az istenek maradjanak kegyesek a királyhoz, s ő tehozzád, amiért megszántatok egy szegény asszonyt. Kérem a királyt, minél hamarabb váltson meg az aggasztó gondoktól, s fejezze be a pert, hogy többé ne legyenek a királynő terhére.

Az eunuch úgy sejtette, homályosan fejezte ki magát, s ezért nem értette a nő, mi a szándéka, így próbált világosabban fogalmazni:

– Épp ez a szerencséd, ezután nem szolgálak és kol-dusok lesznek szeretőd, hanem a Nagy Király, ki ne-

ked ajándékozhatja Milétoszt, Ióniát, Sziáliát és még kiválőbb nemzeteket! Áldozz az isteneknek, és nevezd magad boldognak! Igyekezz még jobban tetszeni a királynak, s amikor jómódú leszel, ne felejtkezz meg rólam!

Kallirhoé, ha tehetne volna, legszívesebben kikapartatna csábítója szemét, ám önuralommal bír, nemes nő volt, gyorsan eszébe jutott, hol van, kicsoda ő, és kivel beszélget, így visszafogta haragját, s csupán kitérő választ adott a perzsa főembernek. Így viszonozta szavait:

– Sohase legyen annyira örült, hogy azt gondoljam, méltó vagyok a Nagy Királyhoz. Nem vagyok különösebb perzsa asszonyok szolgáloinál. Kérlek, ne emlékezz meg rólam uradnál. Ha ebben a pillanatban nem is haragszik, neheztelni fog rád, azt gyanítván, hogy őt, a földkerekség urát, Dionüsziosz szolgájának vetted oda. Csodálkozom, hogy eszes létedre nem ismered föl a király emberszeretetét: nem szerelmes egy meggyötört asszonyba, pusztán szánalmat érez iránta. Jobb, ha véget vetünk ennek a beszélgetésnek, nehogy hírbe hozzanak bennünket a királynő előtt.

Azzal elszaladt, s az eunuch szája táva maradt. Zsarnokságban nevelkedett, s úgy vélekedett, nincs lehetetlen előtte, s királya előtt.

Vegyedül maradt, Kallirhoé válasza sem méltatta. Összekuszált gondolatokkal távozott, neheztelt Kallirhoéra, szánta saját magát, s félt a királytól. Talán ura el se hiszi, hogy szót váltott a nővel, azt meg végképp nem, hogy pórul járt. Lehet, úgy tűnik: cserbenhagyta a királyt, s a királynő kedvében igyekszik járni. Attól is rettegett, hogy Kallirhoé elárulja szavait a királynőnek, s Sztateira haragjában gonosz tervet forral ellene, amiért nemcsak pártolta, hanem elő is készítette a király szerelmi kalandját. Az eunuch azon morfondírozott, vesélytelenül hogy viheti hírül a történeteket urának. Kallirhoé közben félrehúzódva így sopánkodott magában:

– Tudtam előre. Te vagy a tanúm, Euphratész. Megmondtam, többé nem kelek át vizeden. Éjletek boldogan, apám, anyám! Isten veled, hazám, Szürakúza! Többé nem láthatlak titeket. Ma meghalt Kallirhoé. A sírból megmenekültem, de innen még a kalóz Thérón sem szabadíthat meg. Ó, átkozott szépség! Tőled ered minden baj. Miattad öltelek meg, adtak el rabszolgának, lettem Khaireasz után újra feleség, miattad hoztak Babülónba, s állítottak bíróság elé! Miért bíztál rablókra, tengerre, sírra, szolgaságra, perre? Ám a legnehezebb elviselni a király szerelmét, s még nem szóltam a királynő haragjáról. Rémisztőbb a királynő feltekenysége, mely indulatot Khaireasz, egy görög férfi sem tudott zabolázni. Mit fog tenni egy asszony, egy perzsa uralkodónő? Rajta, Kallirhoé, Hermokratészhez méltó, nemes hőstettet találj ki! Végezz magaddal!

Ne, még ne! Eddig csak titokban beszélgettél egy perzsa főemberrel. Ha erőszakosabb eset történné, alkalmad lesz, hogy tanúságot tégy hűségdről Khaireasz előtt, aki e pillanatban is Babülönban tartózkodik.

Az eunuch a király elé lépett, azonban titkolta, mi történt valójában, arra hivatkozott, az idő kevés volt, és a királynő oly gondosan őrizte Kallirhoét, hogy nem tudott a közelébe férközni:

– Elrendeltem, uram, nagyon vigyázzak és észrevétlenül cselekedjem. Helyesen parancsoltad. A tisztelt reméltó bíró szerepét öltötted magadra, és a perzsák közt megbecsülésnek kívánsz örvendeni, ezért magasztal téged mindenki. A görögök kicsinyes fecsegők, elhíresztelik az ügyet, Kallirhoé dicsekedve, hogy beleszeretett a király, Dionüsziosz és Khaireasz pedig féltékenykedve. Nem helyénvaló a királynőt megszorítani egy nőszemély miatt, kit hírénel is szebbé tett a per.

Így vezette be ellendalát, hogy a királyt eltántorítsa e szerelemtől, s ő maga szabaduljon a kellemetlen szolgálattól.

VII. Egy időre sikerült meggyőznie a királyt, de ahogy beesteledett, újra fellángoltak vágyai. Erősz emlékezetébe idézte Kallirhoé csillogó szemét, s csinos arcát. Dicsérte a haját, a lépteit, s a hangját. Elbűvölte, ahogy belépett a bíró-

ságra, amiképpen állt, megszólalt, s hallgatott, amint elszégyellte magát, s könnyekre fakadt. Szinte egész éjjel ébren volt, s mikor elaludt, álmában is Kallirhoé jelent meg előtte. Fölébredve hívatta az eunuchot, és ekképpen parancsolt:

– Menj, s szüntelen figyeld Kallirhoét! Bizonyval adódik alkalom, még ha rövid is, hogy titkon beszélj vele. Ha nyíltan s kíméletlenül óhajtanám érvényre juttatni kívánságaim, utasíthatnám lándzsás őreim.

Az eunuch térdre borult és szavát adta. Valójában a király parancsának senki sem mondhat ellent. Tudta, Kallirhoé nem fog alkalmat adni, szándékosan nem mozdul a királynő mellől, így ezt szem előtt tartva, az indítékot az őrzőtől az őrző felé terelte. És ekképpen szólt:

– Uram, ha jónak látod, hívasd Sztateirá. Üzenj érte, hogy négyszemközt kívánsz beszélni vele. Távolléte lehetőségem terem, hogy találkozhassam Kallirhoéval.

– Tégy így! – mondta a király.

Elindult Artaxatész, letérdelt a királynő előtt, és ekképpen tolmácsolta a parancsot:

– Úrnóm, a király látni óhajt téged!

Ahogy ezt meghallotta Sztateira, letérdelt és azonnal távozott. Az eunuch látva, hogy Kallirhoé egyedül van, megfogta a kezét, mintha kedvelné a görögöket és általában az embereket, s gyorsan elvezette a szolgálok közül. Kallirhoé elsápadt, megnémult, tudta, mit jelent ez, de kénytelen volt követni őt. Amikor magukban maradtak, így szólt hozzá az eunuch:

– Láttad a királynőt, a király nevére miképpen borsult térdre, s szaladt sietve? Te szolgálja létedre, nem becsülöd jó szerencsédet, s nem örvendezel, hogy meghív a király, amikor mindezt parancsolhatná is. Én nagyra becsüllek téged, ezért őrülséged miatt nem vádoltalak előtte, sőt ellenkezőleg, ígéretet tettem nevedben. Két út áll előtted, választanod kell! Eléd tárom mindkettőt. Ha engedelmeskedsz a királynak, ragyogó ajándékokat kapsz, s azt a férjjet, amelyiket te óhajtod. Kétségkívül nem kíván feleségül venni téged, ám gyönyörű pillanatokat szerezhetsz neki. Ha nem engedelmeskedsz, megtudod, mi vár a király ellenségeire: kik hiába vágnak a halálra, mégsem költözhetnek el az armékvilágból.

Kallirhoé csak nevetett a fenyegetőzésen, s így felelt:

– Nem először van részem szenvedésben. Ismerem a balsorsot. Milyen csapást mérhet rám a király, mi kegyetlenebb a múltbelieknél? Élve hantoltak el, s minden börtöncellánál szűkebb a sír. Rablók fogságába estem, s épp most a legkeserűbb kínt szenvedem el: közelemben van Khaireasz, mégsem láthatom.

Szavai menten elárulták. A rókaalkú eunuch átlátott a szítán, s rájött, kit szeret Kallirhoé. Ekképpen elcélódott:

– Ostoba asszony, Mithridatész szolgáját többre tartod a királynál?

Főlháborodott Kallirhoé, hogy merészeli Khaireaszt gyalázní, és ekképpen rivallt rá:

– Hallgass, ember! Khaireasz előkelő ifjú, annak a városnak kiváló polgára, melyet nem tudtak bevenni az athéniek. Azok az athéniek, kik Marathómnál és Szalamisznál fényes győzelmet arattak a perzsa király fölött.

Míg rendreutasította, könnyek futottak el szemét. Az eunuch csak zaklatta tovább:

– Magad vagy a késlekedés oka! Férjed érdekében sem próbálsz elnyerni a bíró jóindulatát! Talán Khaireasz soha nem tudná meg, mi történt, de ha tudomására is jutna, nem lenne féltékeny a hatalmasabbra. Értékesebb lennél előtte, amiért kedvét feltennéd a perzsa király.

Nem Kallirhoé miatt jegyezte ezt meg, hanem, mert csakugyan így gondolta. Minden perzsa reszketve, s félve csodálja a királyt, akit testet öltött istennek tartanak. De Kallirhoé abban a pillanatban a Zeusszal való nászt sem fogadta volna örömmel, hisz még a halhatatlanságánál is többet adott volna egy napért Khaireással. Miután az eunuch nem tudta elérni célját, így fenyegette meg:

– Adok neked időt, asszony, hogy eltiopregj! Ne csak magadra gondolj, hanem Khaireaszra is, ki életveszélyben van, s előfordulhat, hogy a leggyötrelmebb halállal fog meghalni. A király nem nyugszik bele, hogy szerelemben megszégyenítsék.

Azzal sarkon fordult, s távozott. Utolsó szavai azonban mélyen Kallirhoé lelkébe fúródtak.

VIII.

Tükhé minden tervnek, s minden titkos tereferének hamarjában véget vetett, mert már újabb kalandon törte a fejét. A királyhoz követek érkeztek azzal a hírrel, hogy Egyiptom roppant haderővel föllázadt. Kivégezték a királyi kormányzót, s maguk közül választottak fárát, aki útnak indult Memphisből, s Pélusziionnál már átkelt a Níluson. Mi több, leigázta Szíriát és Föníciát, a városok meg se kísérelnek ellene szegülni, úgy sorolja el őket, mintha hirtelen megáradt folyó vagy tűzvész tört volna rájuk. A királyt megrendítette a hír, s a perzsák is halálra rémültek. Sötétség ereszkedett Babülön minden szegletére. Hírköltők és jövendőmondók úgy magyarázták a király álmát, előre megjósolta a jövőt: az istenek áldozatot kérve egyszerre jeleztek veszélyt s győzelmet. Mindent megtettek és elrebegtek, ami váratlan háború kitörésekor szokás és természetes. Óriási mozgolódás indult egész Ázsiában. A király egybehívta az épp Babülönban tartózkodó tekintélyes perzsa urakat és a népek vezetőit, akikkel a nagy horderejű eseményeket szokta megvitatni. Tanácskoztak a hadihelyzetről, ki ezt, ki azt javasolta, de mindannyian egyetértettek, sietni kell, s ha lehet, egy percig sem szabad késlekedni. Egyrészt az ellenséget vissza kell szorítani, hogy ne növelhesse haderejét, másrészt bátorítani akarták szövetségeseiket, jelevén, közel a felmentő sereg. Ha tétovázna, minden más irányba fordulhat. Az ellenség gyávanak tekintti őket, szövetségeseik feladják a harcot, azt föltételez-

vén, cserbenhagyták őket. Igen nagy szerencse volt, hogy a király nem Baktrában vagy Ekbatánában, hanem Babülönban – Szíria közelében – kapta a hadihíreket. Így átkelve az Euphratészen, nyomban markában lehet az ellenség. Úgy határozott, a vele lévő hadtestet üstöllést a harcmezőre vezeti, s a birodalom minden tartományába parancsot küld, hogy az Euphratész partján gyülekezék a sereg. A perzsa csapatok mozgósítása tudniillik igen egyszerű. Kürosz, a perzsák első királya elrendelte, háború esetén mely nemzettség milyen számú lovas csapatot küldjön; kik íjászokat és háznak föl gyalogzredet s mennyit; kik íjászokat és hányat; külön-külön hány szekérre s hány harcocsira van szükség; honnan és hány darab elefánt jöjjön; kik től, milyen és mennyi pénz érkezék. Így épp annyi időbe telt, míg a birodalom fölkészült, mint amennyi idő alatt egyetlen ember fölvertezi magát.

IX. A hír érkezte utáni ötödik nap a király elindult csapataival Babülönből, általános pamas korban van, kövesse őt. Így Dionüsziosz is útnak indult, ión volt, és egyetlen alattvaló sem maradhatott hátra. A legszebb fegyverzetet öltötte magára, s kísérről szármotató hadoszlopot alkotva, a frontvonalon, a legfeltűnőbb ponton foglalt helyet. Dicső tettet kívánt véghezvinni, mert természet szerint becsvagyó

6. KÖNYV

ember volt, és úgy tartotta, a bátorság nem megvetendő tulajdonság, hanem épp az egyik legnemesebb erény. Abban reménykedett, ha háborúban dicsőséget arat, bírói végzés nélkül, bátorsága jutalmaként nőül kapja a királytól Kallirhoét.

A királynő nem óhajtotta magával vinni Kallirhoét, ezért nem is említette férjének, s nem is tudakozódott, mit parancsol felőle. Artaxatész is hallgatott, minden bizonytal nem mert szerelmi játékokat szóba hozni a veszélybe sodródott király előtt. Igazság szerint örvendett, hogy – mint valami bestiától – végre megszabadul tőle. Azt hiszem, hálát adott a háborúért, mely véget vet a király vágyakozásának, mit csakis a téltlenség táplált. De a király nem felejtkezett el Kallirhoéről, abban az irdatlan zűrzavarban ismét felöltött benne szépségének emléke. Szégyellt beszélni róla, félt, gyerekesnek tűnik, hogy ily súlyos háború kitörésekor egy szép nőn jár az esze. A vágy azonban egyre hevesebben szorongatta. Nem szólt semmit Sztateirának, se főemberének, kít már beavatott szerelmébe, hanem a következő tervet fundálta ki: A királynak és a legelőkelőbb perzsáknak az volt a szokásuk, hogy hadba induláskor magukkal vitték asszonyaikat, gyermekeiket, aranyat, ezüstöt, ruhákat, eunuchokat, kéjhölgyeket, kutyákat, asztalokat, értéktárgyaikat és luxuscikkeiket. A király hívatta illetékes emberét, s először hosszan rendelkezett erről is, arról is, s miután mindenről utasítást adott, végezetül félvállról, mintha mit se számítana, szóba hozta Kallirhoét:

166



„Az a kis szíirakúzabeli, akinek a perében bírászkodtam...”